

Βιοηθική θεώρηση της περιβαλλοντικής επιδημιολογίας

/ Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Έως το 1985 δεν σημειώθηκαν κάποιες αξιόλογες προσπάθειες για την ηθική θωράκιση της επιδημιολογικής έρευνας. Από τη χρονιά εκείνη και

στο εξής έγιναν σημαντικά βήματα με περισσότερο αξιοσημείωτο τα αποτελέσματα ενός συνεδρίου του Βιομηχανικού Επιδημιολογικού Φόρουμ των Η.Π.Α. το 1989. Στα αποτελέσματα του συνεδρίου αυτού διατυπώθηκαν και καταγράφηκαν συγκεκριμένες προτάσεις για το ηθικό και δεοντολογικό πλαίσιο της επιδημιολογικής έρευνας. Οι προτάσεις αυτές αποτέλεσαν αντικείμενο ενασχόλησης ορισμένων σημαντικών βιοηθικολόγων οι οποίοι δεν έμειναν την μελέτη και στον σχολιασμό, αλλά προσπάθησαν να τις συμπληρώσουν και να τις βελτιώσουν.

Κατ' αρχήν αναγνωρίστηκε η ανάγκη ύπαρξης κεντρικών ηθικών αξιών άμεσα συνδεδεμένες με τον βασικό σκοπό της περιβαλλοντικής επιδημιολογίας, ο οποίος είναι η προαγωγή της δημόσιας υγείας μέσω της μελέτης και πρόληψης και ως εκ τούτου η ευεργεσία της κάθε κοινωνίας τοπικά και εν γένει της ανθρωπότητας[1].

Οι μελετητές της βιοηθικής διάστασης της περιβαλλοντικής επιδημιολογίας συμφωνούν ότι η ατομική ηθική αντίληψη, καθώς και η πηγή της ηθικής κρίσης μπορεί να διαφέρουν στα άτομα και στις κοινωνίες. Ωστόσο η θέσπιση κάποιων βασικών αρχών ως ένα κοινό σημείο αναφοράς και ως εργαλεία διενέργειας της ηθικής αποτίμησής της είναι απαραίτητη για την ιατρική. Αυτός άλλωστε ήταν εξαρχής και ο στόχος προβολής των τεσσάρων αρχών της βιοηθικής, της αρχής της αυτονομίας ή της αυτοδιάθεσης, της αρχής της ωφέλειας ή της αγαθοεργίας, της αρχής της δικαιοσύνης και της αρχής της μη πρόκλησης βλάβης και πόνου, με το κείμενο του Belmont[2].

Βέβαια η προσέγγιση ενός βιοηθικού ζητήματος το οποίο έχει τόσες πολλές πτυχές, όπως αυτό της περιβαλλοντικής επιδημιολογίας με βάση μόνο κάποιες κοινά αποδεκτές βιοηθικές αρχές δεν μπορεί να εξαντλήσει το διάλογο και την προβληματική που γεννά. Επισημαίνεται η ανάγκη συνεχούς ελέγχου και αναθεώρησης της λειτουργικότητας των αρχών ώστε να αποφεύγεται ο επιζήμιος εφησυχασμός[3].

Ως πιο πλήρες και αντιπροσωπευτικό κείμενο βιοηθικής τοποθέτησης απέναντι στην Περιβαλλοντική Επιδημιολογία θεωρείται το προαναφερθέν του Βιομηχανικού Επιδημιολογικού Φόρουμ του 1989, το οποίο συζητήθηκε και συμπληρώθηκε σε σύσκεψη υπό τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας τον Σεπτέμβριο του 1994 στο ερευνητικό πάρκο Triangle της Βόρειας Καρολίνας των Η.Π.Α. Εκεί προβλήθηκαν αναλυτικά οι ηθικές και φιλοσοφικές απόψεις σχετικά με την Περιβαλλοντική Επιδημιολογία[4].

Με βάση τα παραπάνω κείμενα η ηθική προβληματική της Περιβαλλοντικής Επιδημιολογίας εκτείνεται σε τρία επίπεδα: στην σχέση ερευνητή και υποκειμένων έρευνας, στις σχέσεις συνεργατών και συναδέλφων και στις σχέσεις μεταξύ του

επαγγέλματος του περιβαλλοντικού επιδημιολόγου και της κοινωνίας. Επειδή ο στόχος της εργασίας μας είναι να εξετάσουμε τα σημεία εκείνα που εκτός από ιατρικό και βιοηθικό, έχουν και θεολογικό ενδιαφέρον θα ασχοληθούμε με το πρώτο και το τρίτο πεδίο ηθικού προβληματισμού που προσφέρουν κατάλληλο έδαφος. Το δεύτερο, χωρίς να είναι μειωμένης σημασίας, αφορά κυρίως πρακτικά ζητήματα δεοντολογίας, τα οποία άμεσα δεν άπτονται του δικού μας πεδίου έρευνας.

α) Υποχρεώσεις προς τα υποκείμενα έρευνας

α) Η πρώτη ηθική υποχρέωση προς όσους λαμβάνουν μέρος σε ένα πρόγραμμα ή έρευνα Περιβαλλοντικής Επιδημιολογίας αφορά την πρόνοια για την προστασία της ευημερίας τους και της ασφάλειάς τους. Στο πλαίσιο αυτό απορρίπτεται κάθε σκόπιμος τραυματισμός ή βλάβη. Ο επιστήμων ερευνητής πρέπει να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια για δραστικό περιορισμό μιας αναπόφευκτης βλάβης, καθώς και πρόβλεψης και αποφυγής κάθε πιθανού κινδύνου. Οι κίνδυνοι αυτοί θα πρέπει να μελετώνται και να προβλέπονται στο μέτρο του εφικτού πριν από την έναρξη της έρευνας. Οι υποχρεώσεις αυτές πηγάζουν οφθαλμοφανώς από τις αρχές της ευεργεσίας και της αποφυγής πρόκλησης βλάβης ή πόνου.

β) Η ενημέρωση των υποκειμένων έρευνας και η πληροφόρησή του σχετικά με το σκοπό και τα αποτελέσματα της έρευνας αποτελεί, τη δεύτερη ηθική υποχρέωση. Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στην ενημέρωση των αντιπροσώπων ή και του ίδιου του κοινού για τους κινδύνους της έρευνας. Η υποχρέωση αυτή πηγάζει από την αρχή της αυτονομίας.

β) Υποχρεώσεις απέναντι στις κοινότητες και την κοινωνία

Μία έρευνα ενός πεδίου ευρείας και οριζόντιας εφαρμογής, όπως αυτό της Π.Ε. οφείλει να επιζητά τη συνεργασία και την εμπλοκή της κοινότητας την οποία ερευνά. Ιδιαίτερη προσοχή εφιστάται στις ψυχοκοινωνικές συνέπειες που μπορεί να έχει ο λανθασμένος χειρισμός της έρευνας στην κοινότητα. Τέτοιες συνέπειες είναι η δημιουργία κλίματος φοβίας, πανικού ή ρατσισμού από τα αποτελέσματα ή τις ενδείξεις. Επίσης είναι δυνατόν να υπάρξουν και δυσάρεστες οικονομικές συνέπειες. Το επιδιωκτέο ιδανικό είναι η χρυσή τομή ανάμεσα στην αυτονομία της κοινότητας, η οποία διαφυλάσσεται με την μη απόκρυψη των σημαντικών πληροφοριών και η αποφυγή δημιουργίας κλίματος άγχους ή πανικού. Στο σημείο αυτό τονίζεται η αξία της τέχνης να ξέρει κανείς τον τρόπο που πρέπει να γίνονται οι επιστημονικές ανακοινώσεις ώστε να μην θίγονται και στοχοποιούνται πρόσωπα και κοινότητες. Επίσης δύσκολο ηθικό καθήκον του ερευνητή είναι να σταθμίζει και να αναλύει επιστημονικά

και ηθικά τους πιθανούς κινδύνους, ώστε να είναι σε θέση να αποφασίσει κατά περίπτωση πότε προέχει η δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας και πότε αυτή θα επέφερε μεγαλύτερο κακό από καλό.

Μία άλλη ομάδα ηθικών διλημμάτων αφορά την αυτονομία και ανεξαρτησία της επιστημονικής έρευνας από τους εργοδότες και χρηματοδότες της. Ο εργοδότης και ο χρηματοδότης μπορεί να ορίσει αρχικά τον επιδιωκόμενο επιστημονικό σκοπό, όχι όμως και να κατευθύνει με εμβόλιμα μέσα την έρευνα της Π.Ε. προς κάποιον επιθυμητό στόχο[5].

Παρατήρηση: Η ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ συνεχίζει την παρουσίαση - υπό τη μορφή σειράς άρθρων - της διπλωματικής εργασίας "Η Βιοηθική Θεώρηση της Προληπτικής Ιατρικής" που εκπόνησε η θεολόγος Δήμητρα Μπότσαρη υπό την επίβλεψη του καθηγητή π. Βασίλειου Καλλιακμάνη, στη θεολογική σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

[1] C.L. Soskolne, G.S. Jhangri, B. Hunter, M. Close, «*Joint International Society for Environmental Epidemiology and Global Environmental Epidemiology Network ethics survey*», Science of Total Environment, τ. 184, 1996, σελ. 5-11.

[2] Πρβλ. Νικολάου Κόϊου, *Ηθική θεώρηση των τεχνικών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο γονιδίωμα*, Αθήνα 2003, σελ. 104-116 και 216-221.

[3] Colin L. Soskolne, Andrew Light, «*Toward ethics guidelines for environmental epidemiologists*», The Science of the Total Environment, τ. 184, 1995, σελ. 138.

[4] T.L. Beauchamp, R.R. Cook, W.E. Fayerweather, G.K. Raabe, W.E. Thar, S.R.Cowles and G.H. Spivey, «*Ethical guidelines for epidemiologists*», Journal for Clinical Epidemiology, τ. 44 (Συμπλ. 1), 1991, σελ. 151 - 169.

[5] Colin L. Soskolne, Andrew Light, *ό.π.*, σελ. 140-145.